

האליזר

עלון לשבת קודש

דברי מחשבה והלכה, ומהנעשה בבתי הכנסת

לע"נ יוסף בן אליה וחממה ז"ל לבית גיאת
לע"נ משה בן זילפה ואליאס ז"ל לבית חיימי

יד' אב תשפ"א 1384 (שנה כו')

נושא השבוע: שמיטה[ב]

ההפטרה: "נחמו נחמו" (ישעיה מ)

פרשת ואתחנן-שבת נזמנו

"ואתחנן אל ה' בעת ההיא לאמר" (כ,ב)

מובא בגמרא (סוטה יד.): דרש רבי שמלאי: מפני מה נתאווה משה רבינו להיכנס לארץ ישראל? וכי לאכול מפריה הוא צריך או לשבוע מטובה? אלא כך אמר משה: הרבה מצוות נצטוו ישראל ואין מתקיימים אלא בארץ ישראל, אכנס אני לארץ כדי שיתקיימו כולן על ידי. לכן נאמר "ואתחנן אל ה'": לפי שתחינתו של משה רבינו להיכנס לארץ ישראל אינה לשם הנאה מדברים גשמיים, אלא "אל ה'" - שהתחנן על מנת שיוכל לקיים את המצוות ולא לשם פניה אחרת. "בעת ההיא לאמר" - להכריז לדורות, שזאת תהיה כוונתם בכל מעשיהם ועסקיהם ודרכיהם, שיכוונו בזה "אל ה'" - לשמו יתברך. (תורת הפרשה)

שנת השמיטה קרבה ובאה, אשריהם החקלאים, גיבורי הכוח הזוכים להתעלות טפח מעל פני החומר ולא לעבד את שדותיהם וזאת על מנת לשמור את מצוות השמיטה על כל פרטיה ודקדוקיה, וזוכים הם לראות עין בעין את התגשמות הנאמר: "וציויתי לכם את ברכתי" המעניקה להם תמיכה וגיבוי בעמדם בנסיון הקשה. גם אנו אנשי העיר עם קצת רצון והתארגנות נאותה נזכה לקיים את מצוות השמיטה כהלכתה קרי בגינת הבניין המשותף או הפרטי בו אנו גרים.

ברכה עד בלי די!

מעשה שהיה

נפתלי טובים, יהודי יקר ממוצא תימני, המתגורר במושב נחלה באזור לכיש. לא קלים הם חייו של חקלאי, לעיתים רבות ניזוק היבול מפגעי מזג האוויר. שרב כבד או קרה מקפיאה עלולים לחסל את היבול עליו עמל והזיע בהינף יד. חקלאי מאמין יכול להתרומם לגבהים ולפסגות, חש הוא במוחש באפסיותו ובאזלת ידו אל מול הכוחות האדירים של איתני הטבע, שהקב"ה ברצונו מחליפם ומשנם. יודע הוא משמעותה הגורלית של תפילת "זמן טל ומטר לברכה". בתפילותיו החמות למי שאמר והיה העולם, הוא מפציר ומבקש שימטיר גשמי ברכה. נפתלי שחובות כבדים רובצים על כתפיו, מגלגל כספים מפה ומשם, ואיך שהוא מעביר את החודש ומתפלל ומייחל לימים טובים יותר. ועתה עם פטירת אביו נפל עליו עול פרנסת אמו, אחיו ואחיותיו הצעירים ממנו, כי הוא הגדול בבית.

עם פרוס שנת תשל"ט - ערב שנת שמיטה. ניסה נפתלי לדבר עם חבריו החקלאים אודות השמיטה הבאה עליהם לטובה. חבריו הרימו גבה בתימהון, ושאלו: "היודע הנך מה שפיך מדבר? להפקיר את עבודת האדמה למשך שנה תמימה? ומי יביא לחם לפי הטף?". באותם ימים כמעט ולא היו בנמצא חקלאים שומרי שמיטה, אפילו החקלאים הדתיים הסתמכו על היתר מכירה. לנפתלי שהיה בוגר ישיבת חזון יחזקאל היה ברור כי הציווי "ושבתה הארץ שבת לה" מחייב אותו. זיכרון ישן צף ממעמקי זכרונו, היה זה בבחרותו, בישיבה נערכו מבחנים עולמיים של דגל ירושלים, המצטיינים הועלו לשלבים הבאים, נפתלי היה המצטיין מבין תלמידי הישיבה. ראש הישיבה שלח אותם כפרס הוקרה לשבות בקוממיות,

ע"פ "אור החיים" אופק תל אביב * לא לעיין בזמן תפילה * שקיעה 7:41-7:45 * סוף זמן ק"ש 8:36-8:38

כניסת שבת: 7:25 יציאת שבת: 8:15 יציאת ש"ת: 9:09

יחד עימו נסעו עוד שני תלמידים מישובים אחרים, במהלך השבת הם נכנסו לביתו של הרב בנימין מנדלזון זצ"ל, רבה של קוממיות שקיבלם במאור פנים, ושוחח עימם. זמן מה לאחר מכן הפטיר ואמר: "נפתלי כשתגדל תהיה גדול בישראל!", המילים שנאמרו לפני שנים רבות צלצלו עתה במוחו באלפי פעמונים, אם רבי בנימין בעיניו הבדולח שלו צפה זאת, משמע שיש בי את הכוחות לעמוד יחידי בניסיון כה קשה. ופרנסה מה תהא עליה? עלה קול צורמני מתוכו, הן מצבך הפיננסי ממילא גרוע? כיצד תהין בנפשך לדרדר עצמך לבוץ כזה, שמי יודע אימתי תוכל להיחלץ הימנו. הן יש לך אפשרות שרבים וטובים בחרו בה – "היתר מכירה". מדוע אתה כ"כ מתלבט? הציווי מפרשת משפטים ניצב בבחירות נגד עיניו: "בשביעית תישמטנה ונטשתה" – לא נאמר תימכרנה, אלא נטשתה, א"כ אין על מה לדון, ענה לעצמו בהחלטיות, התורה מצווה ומבטיחה: "ציוויתי את ברכתי". ומי שהבטיח לי יקיים, ועיני תחזינה בנפלאותיו! הוא החליט כי יקדים את עונת הזריעה הנעשית בד"כ טרם בוא הגשם, בסביבות חג הפסח בעונת האביב מתחילה עונת הפריחה, השדות מתכסים בפרחים צבעונים, אולם בזמן זה הזרעים לא ממצים את כוחם ולא נובטים, אלא רק פורחים, ובמקרה הטוב הם מצמיחים פירות שאינם כה טובים ומשובחים ולכן נקבעה עונת הזריעה בחודש אלול. נפתלי חיפש לקנות שתילי חסה, כרוב סלק אדום, וקולרבי, המזכיר פקח עליו זוג עיניים תמהות. "נפתלי, בדיחה מוצלחת השמעת לנו, החלטת לבדר אותנו היום? אולי תסביר לי מה עושים עכשיו עם שתילים למשל?", "זורעים למשל", השיב נפתלי מבלי להניד עפעף. "לפי היתרה בחשבונך לא נראה לי כי משופע אתה במצלצלין, שאתה רוצה לאבד סכום נוסף". "יש או אין שתילים?" שאל נפתלי. "שתילים בוודאי אין לי, אולי זרעים".

הוא רכש את הזרעים תוך שהמזכיר מלווה אותו בצחוק, "עבודה נעימה ופורייה נפתלי". הוא זרע את הזרעים בצפיפות גדולה והשקה אותם בדמעותיו ובתפילותיו. והנס אירע, הזרעים נבטו והצמיחו שתילים טובים. הוא הוציא אותם מהאדמה בעדינות. ושתלם במרחק של שלושים ס"מ בין שתיל לשתיל, והנה אך חלפו שלשה חדשים מיום הזריעה, בניגוד לתחזיות הקודרות שדאגו חבריו להשמיע לו מידי יום, ניצבו הכרובים כמחייכים בחיוך ניצחון, הנה ראו גדלנו!

בזמנינו ניתן להשיג כרובים מיוחדים העמידים בפני חום, אולם באותם ימים עדיין לא חלמו על שכוללים מסוג זה. הכרובים גדלו למרות שלא היו חסינים נגד חום, ויותר מכך, הם גדלו בשיא תקופת הקיץ. הסוחרים המגיעים מידי יום לשדות, לרחרח ולחפש סחורה טובה, התקרבו לשדותיו של נפתלי ושפשו עיניהם בתימהון, "האם אנו חולמים? ראשי כרוב טריים וריחנים עומדים זקופים".

הם רצו לביתו של נפתלי כשהם נדהמים למראה עיניהם והזדרזו על אתר לקנות ממנו את הכרובים, ונפתלי קיבל עבורם מחיר מפולפל, מכיוון שלא היתה זו העונה של הכרוב. נס נוסף – בדרך כלל לאחר שחותכים בסכין את הכרובים, נרקבים השורשים שנותרו באדמה. ועתה לאחר שחתך את הכרובים שהגיעו לגדלם המקסימלי, נותרו עדיין כרובים קטנים שלא צמחו דיים, נפתלי השקה אותם, וממילא שתו אף השורשים שנותרו באדמה אחר שקטף את הכרובים הגדולים, והבלתי יאומן קרה – נפתלי מגלה כי במקום כל כרוב שנקטף גדלו שני כרובים. זכה נפתלי לקצור ברינה את דור האבות עם הבנים. פיו מלמל שירות ותשבחות על שזכה לראות עין בעין את התגשמות ברכת השביעית לשומריה שקיבל בשנה השישית, מעל פי 3 תוצרת משנה רגילה. ידיו היו מלאות עבודה, רק סיים לחתוך את הכרובים שגדלו ולמכרם לסוחרים, ושוב גדלו דורות חדשים של כרובים. עד כדי כך שנטל סיר העמידו בשדה, והורה לסוחרים שקנו ממנו סחורה לשים כספם בתוכו, מבלי שספר אחריהם. קצר וקצר עד שהגיעה שנת השבע, אז נטש את עבודות האדמה ואיחל לה נרגשות "שבת שלום" לך אדמה.

בנוסף לכרוב זרע חסה בשנה השישית, ולמה בחר דווקא בחסה? אפשר משום שרצה לסמל בכך, שעומד הוא וממתין שיחוס ה' עליו ויכה על קדקודם של ראשי החסה, על אף שאין זה זמן זריעתם... ואכן ראשי החסה הגיעו לגודל אסטרונומי, אם בשנה רגילה נכנסים לתוך ארגז שמונה ראשי חסה, השתא לא נכנס בארגז אפילו ראש אחד! השמועה התגלגלה לאוזני הסוחרים בדבר החסה הענקית, והם רצו לשדותיו של נפתלי לראות את המחזה הנדיר. משראו את גודלה של החסה נעמדו מסומרים למקומם, המציאות עלתה על כל דמיון, ערימות הארגזים שהוכנו מבעוד מועד לקבל אל תוך קרבם את החסה, נותרו מיותמים לא יכלו להכניס בהם, ולו ראש אחד. לכן העמיסו את החסה על המשאיות

והותירו בידי נפתלי סכום הגון, הכפול פי עשר מהמחיר הרגיל. תושבי המושב באו בהמוניהם לחזות בפלא הגדול.

המדריך החקלאי שהגיע אף הוא להזין עיניו בלא יאומן הכריז כי לא ניתן להסביר בשום פנים ואופן איך קרה כדבר הזה, אצבע אלוקים היא !!! נפתלי קיבל על עצמו לקיים את מצות השמיטה בכל פרטיה ודקדוקיה מתוך מסירות נפש עצומה. במשך שנת השמיטה פרנס את משפחתו ואת כל אחיו - שלושה עשר במספר. אף הסוחרים שבאו עימו במגע עסקי זכו לראות ברכה במעשה ידיהם. זכה נפתלי למה שלא זכו רבים טובים מאיתו. שם שמים נתאהב על ידו, ועשרות מחבריו שראו, ושמעו מהנסיים והנפלאות שהיו מנת חלקו הגיעו לדלות מים חיים בכולל "אבן שמואל". ביניהם יוחנן הכהן מקרית גת, ואחיו שלום צעני מישוב זבדיאל. הידיעה "כי לי כל הארץ" לא עזבה את נפתלי אף במוצאי שנת השבע. בהגיע השנה השמינית, הוריד הוא ממכסת השעות אותן נהג לעבוד טרם שנת שמיטה למינימום ההכרחי, כשבזמנו הפנוי הוא מבקש ליישב בשלוה, ולהגות בתורה הקדושה. ברם בת הזוג לא טמנה ידה בצלחת וטענה לעומתו, ופרנסה מה תהא עליה. ונפתלי משיב כנגדה: "הביני, נוכחתי לראות כי אף בלא שאשקיע הצמיחה האדמה יכול כה מבורך, אך משום שזה היה רצון ה'. אם כן למה לי להשקיע את כל שעות היממה בעבודות השדה, בו בזמן שהתוצאה כלל לא קשורה למידת ההשקעה. הקב"ה הזן מביצי כינים ועד לקרני ראמים, הוא הזן ומפרנס אותנו תמיד, וכשם שדאג לכל מחסורינו בשנת השש והשבע כן ידאג לנו בשנת השמונה. מובטח לו למאמץ באמת ובתמים בקב"ה שיוזן פרנסתו, והברכה תשרה במעשה ידיו, ואפילו ישקיע זמן מועט לצורך פרנסתו. נפתלי ראה ברכה מרובה במעשה ידיו, הוא נטע שדה אתרוגים, ממנו הוציא פרנסה ברווח. כיום ברשותו שדות ומטעים רבים ועולה על כולן - ניהול רשת של עשרות שיעורי תורה, שחלקם נאמרים על ידו, והוא מרכז פעילות ענפה למען שומרי שביעית.

(אתר יד מהרי"ץ)

הלכות שמיטה [ב]

פינת ההלכה

א. שנה הבאה, תשפ"ב הינה שנת שמיטה (שזלי צביעת לגר"ס רווח). השמיטה נוהגת בזמן הזה מדרבנן (שזיתת הקדה לגר"ס רווח פ"א ס"ד, ילקו"י שביעית והלכותיה לרש"ל רבינו יצחק יוסף פ"א ס"ט, חזו"ע עמ' קכא)

ב. שלוש מצוות כלליות נוהגות בשנת השמיטה והן: **שביתת הארץ** – לשבות מעבודת הקרקע ועבודות האילן (עצים וצמחיה), **שמיטת פירות** – להפקיר כל שתוציא האדמה בשנה זו, והפירות קדושים בקדושת שביעית (הרמב"ם הל' שמיטה ויבול פ"א ס"א) ושתייהן נוהגות רק בארץ (ספ"ד ס"כ).

ושמיטת כספים – להשמיט את כל החובות בסוף השנה השביעית (הרמב"ם פ"ט ס"א-ד, ילקו"י לרש"ל יצחק יוסף שביעית והלכותיה פ"א ס"א) ונוהגת בין בארץ ישראל ובין בחו"ל (ש"ע חו"מ סי' סז ס"א).

ג. כשם שאסור לעבוד את הארץ בשביעית, כך אסור לחזק ידי יהודיים שעובדים אותה [בלי שמכרו לגוי ע"י הרבנות] או למכור כלי עבודה שמייוחדים למלאכת איסור בשביעית כגון: מחרשה וכדו', אבל כלי שיכול להשתמש בהיתר, אין בו איסור מסייע [לעוברי עברה] (ילקו"י פ"א ס"ה).

דוגמא מעשית: יהודי שומר תורה ומצוות הדר בדירת קרקע עם גינה ושכנו שדר בדירת קרקע מבקש ממנו בשנת השמיטה טוריה כדי לחפור גומות לשתילת פרחים שקנה אותם והוא יודע ששכן זה לא מכר את חצרו לגוי ברבנות, אסור לו לתת את הטוריה (ע"ד).

ד. כל דיני שמיטה חלים בין בחצר של יחיד [אדם פרטי] ובין של שותפים (ילקו"י פ"ג ס"א). וכן באדמות השייכות לציבור כגון: אדמות השייכות לעירייה (ילקו"י פ"ג ס"ב).

וכן יש לנהוג כל דיני שביעית גם בגינה שבחצר בית הכנסת, אלא שהמקל בזה יש לו על מה לסמוך מאחר ויש אומרים שעל הקדש [ובית כנסת דינו כן] לא חלים דיני שביעית (ילקו"י פ"ג ס"ד).

ה. דיני שביעית נוהגים גם במדבריות ובשדה הפקר שבארץ ישראל ואסור לעבוד בהם עבודות האסורות בשמיטה וצריך לשמור קדושת שביעית בגידולים הגדלים שם בשנה זו (ילקו"י ספ"ג).

ו. דיני שביעית אינם חלים על קרקעות של גוי, אף בארץ ישראל (ילקו"י פ"ט ס"ז, אור לליון לליון כן ליון אכא שאל שביעית פ"ב ס"ד).

ז. בעלי גינות – כגון: חצרות בבניינים משותפים או חצר פרטית יש להם לשמור שביעית בגינתם ולא להזדקק ל"היתר מכירה" (יובהר בסוף) ואם יש בין הדיירים שכנים שאינם שומרי תורה ומצוות, ואין הוא יכול להשפיע עליהם בדרכי נועם להפסיק מלעבוד בגינה בשביעית, יש לו 3 דרכים להינצל מאיסורי שביעית:

דרך אחת: בעת התשלום לוועד הבית יאמר בפירוש שהתשלום בא לצרכים אחרים של הוועד ולא עבור הגינה (אור לליון פ"א ס"טז, ילקו"י סס).

דרך שניה: יבקש מועד הבית ייפוי כוח בלתי חוזר וילך לרבנות למכור את הקרקע לגוי. (בהיתר מכירה) ואז יוכלו לעבד את אדמת הגינה כבכול שנה [במגבלות קלות].

דרך שלישית: להפקיר בפני שלושה את חלקו בגינה (ילקו"י שביעית והלכותיה פ"ט ס"א).

למעשה: אפשר בהחלט לשמור שביעית בגינה בבניין משותף עם קצת מאמץ של אחד השכנים הדתיים, ע"י שיקבל על עצמו להיות אחראי על הגנן של הבניין או שיקבל על עצמו את ועד הבית ויפעיל את הגנן רק במלאכות המותרות בשביעית, [בימים אלו יזדרזו לשתול בגינה פרחים רב שנתיים, יפזרו זיבול שמספיק לשנה שלמה, נישכש עידור וכדו'] גם בבניינים שיש חברת ניהול ואין קשר בין הדיירים לגנן, ועד הבניין יכול לפנות לחברת ניהול בדרישה לטפל בגינה לפי הנחיות שלהם. [היתר מכירה]- הרבנות הראשית מוכרת את האדמות השייכות ליהודים לגוי ובאופן זה מותר לעבוד בקרקע זו ולעשות את כל המלאכות הקשורות בה כבכל שנה שהרי היא שייכת לגוי].

ח. שביתת הארץ כיצד? לשבות מעבודות הקרקע ועבודת האילן בשנה זו. ובכלל מלאכות האסורות: זריעה, קצירה, זמירה, בצירה, סיקול השדה, זיבול הקרקע, חרישה עידור, השקייה, הברכה והרכבה ונטיעת האילן וכדו' (הרמב"ם פ"א ה"א-יב, ילקו"י שביעית פ"ד ס"א).

זריעה ונטיעה:

ט. אסור לזרוע כל מיני זרעים וירקות בשנת השמיטה וכן אסור לנטוע כל סוגי האילנות בין אילן מאכל ובין אילן סרק וכן פרחים, דשא וצמחי נוי ורפואה (הרמב"ם פ"א ה"ב וה"ה, ילקו"י פ"ד ס"ד). ואיסור זריעה הוא בין ביד ובין במכונה (חזון איש שביעית ס"ב כה ס"ח), וגם אם זורע לצורך לימוד מלאכת הזריעה (למשל ב"ס חקלאי) אסור (ס"ב כ, אור לליון ס"ג), ואפילו מתכוון לעוקרם קודם שיעשו פרי (ילקו"י שביעית והלכותיה פ"ד ס"יג).

י. מותר לזרוק גרעין של פרי לגינה, אף שיתכן שהגרעין ייקלט בקרקע ויגדל עץ פירות (ס"ט).

יא. מי שעבר ונטע או זרע בשביעית עצמה בין בשוגג בין במזיד צריך לעקור את מה שנטע או זרע, והדין כן גם באילני סרק וכן בירקות (הרמב"ם פ"א ה"ב, ילקו"י ס"ו).

יב. דין הרכבה והברכה כדן נטיעה (הרמב"ם פ"ג ה"א, ילקו"י פ"ד ס"ג) שורשים של אילן שנתגלו אין לכסותם בעפר בשביעית (הרמב"ם פ"א ה"ט, ילקו"י ס"יב), אא"כ יש חשש שהעץ יינזק שאז מותר לכסותם (ס).

יג. הרוצה להעביר אילנות ממקום למקום בשנת השמיטה, אם מעבירים בלא עפר נחשב כנטיעה חדשה ואסור בשביעית, ואם מעביר את האילן עם עפר מסביב לשורשים באופן שיכול לחיות עם עפרו 14 יום [בלא לנטעו], יש מקילים בזה להעביר ולנטוע ויש להתייעץ עם רב כיצד להעביר את האילנות ממקום למקום (השביעית והלכותיה פ"ד ס"יח).

יד. מותר לשתול ולנטוע בשביעית פירות או ירקות בתוך בריכות מים כשאין בהם תערובת של עפר כלל (ילקו"י פ"ד ס"ב-ג) ולכן:

✓ מותר להניח גרעין אבוקדו לתוך צנצנת של מים בלבד.

✓ מותר לתת גרעיני אפונה / חומוס על צמר גפן רטוב במים אף שמוציאים ענפים (ילקו"י סס, אור לליון שביעית פ"א ס"ג).

✓ מותר לשתול ולנטוע בשביעית עץ פרי או ירקות בתוך בריכת מים כשאין שם תערובת של עפר כלל [שיטת הידרופוניקס] ויש להקל בזה אפילו תחת כיפת השמים וכל שכן אם עושים זאת בחממות סגורות כפי שמצוי היום, שבוודאי מותר (ילקו"י ס"ד).

טו. מותר להניח פרחים תלושים בתוך עציץ מלא מים בשנת השמיטה, ואפילו שהפרחים או השושנים סגורים, ועל ידי נתינתם במים יפתחו, אעפ"כ יש להקל בזה (ילקו"י פ"ד ס"ה).

חרישה:

טז. אסור לחרוש את הקרקע בשנת השמיטה בין שדה תבואה, ירקות ואילן, וכן אסור לחפור ולהפוך את האדמה לצורך הקרקע (הרמב"ם פ"א ה"ד, ילקו"י פ"א ס"א) כגון: להשביחה (ס"ב) ואפילו שהחרישה נעשית ע"י טרקטור המופעל בשלט רחוק אסור (ס"ג, אור לליון שביעית פ"א ס"ט, ילקו"י ס"ג).

יז. אסור לעדור סביב העצים, ואם יודע שהעידור סביב האילן הוא כדי שהאילן לא ימות מותר לעדור לפי הצורך, וכשעודר לא יעדור במחרשה אלא במעדר ויש אומרים שההיתר הוא בעידור שכבר היה וחוזר ומתקנו אבל חדש אסור (ס"א פ"א ס"ח).

א"ה יתקיים כנס נשים באשדוד ביום שני יז אב ב- 8:00 בערב עם הרבנית עדנה לנס וב- 9:00 הרבנית לאה קוק מטבירה במתנ"ס נוה יהונתן אזור ג'